

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒARTY МИНИСТРЛІГІ
АРНАЙЫ ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДЫҢ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ**

**ЕСТУ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ЕСТІП
ҚАБЫЛДАУЫН ДАМУҒА АРНАЛҒАН
САБАҚТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

(Әдістемелік ұсынымдар)

Алматы, 2025

УДК 376
ББК 74.3
Е-85

Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың Ұлттық-ғылыми практикалық орталығының ғылыми-әдістемелік кеңесімен мақұлданған және ұсынылған (№ 50 хаттама, 26 желтоқсан 2025).

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Инклюзивті және арнайы білім беру департаментімен мақұлданған және қолдануға ұсынылған. (2026 жылдың 26 мамырындағы № 173 хат. 2213-07-1-3413/7-4).

Құрастырушы-автор:

Чулембаева А.Б. – ғылыми-әдістемелік бөлімнің жетекшісі, Исабек А.А. – есту/көру бұзылыстары бар балаларға арнайы білім беру зертханасының ғылыми қызметкері, Бутабаева И.А. – сурдорпедагог, Есту қабілеті бұзылған балаларға арналған №1 арнайы мектеп-интернаты

Рецензенттер:

Махметова А.А. – PhD, аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ

Булабаева С.Т. – магистр, аға оқытушы ҚазҰҚПУ

Есту бұзылыстары бар балалардың естіп қабылдауын дамытуға арналған сабақтарды ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар/ Чулембаева А.Б., Исабек А.А., Бутабаева И.А. – Алматы: АИБД ҰҒПО, 2025. – 43 б.

ISBN 978-601-12-7763-1

Әдістемелік ұсынымдарда есту қабілеті бұзылған білім алушылардың есту қабылдауын дамытуға бағытталған қызметтің ұйымдастырушылық-әдістемелік негіздері қарастырылған.

Әдістемелік ұсынымдар сурдопедагогтерге, логопедтерге, дефектологтерге, педагог-психологтерге, сондай-ақ есту қабілеті бұзылған білім алушылармен түзету-дамыту жұмысын жүзеге асыратын басқа да практик-педагогтерге арналған.

УДК 376
ББК 74.3

ISBN 978-601-12-7763-1

© АИБД ҰҒПО, 2025

© Чулембаева А.Б., Исабек А.А. 2025

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	4
1. Есту қабілетінің бұзылу түрлерінің сипаттамасы және білім беру тәжірибесінде аудиограмманы талдау ерекшеліктері	8
2. Мектептегі есту жұмысын ұйымдастыру жүйесі	11
3. Өртүрлі жас топтарындағы білім алушылармен есту жұмысын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар	19
4. Есту қабылдауын дамыту бойынша жұмыстың мазмұны мен әдістемесі.....	22
ҚОРЫТЫНДЫ	23
ҚОСЫМШАЛАР	25

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін жаңғырту және инклюзивті білім беру қағидаларын жүзеге асыру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға сапалы білім беруді қамтамасыз ету ерекше маңызға ие болып отыр. Білім алушылардың осындай осал санаттарының бірі - есту қабілеті бұзылған балалар. Бұл балалар үшін есту арқылы қабылдауды толыққанды дамыту олардың сөйлеу, танымдық және әлеуметтік дамуының табысты болуының негізгі шарты болып табылады.

Қазіргі заманғы білім беру нәтижелеріне қойылатын талаптар білім алушыларда коммуникативтік құзыреттілікті, функционалдық сауаттылықты және қоғамда өз бетінше әрекет ету қабілетін қалыптастыруды көздейді. Есту қабілеті бұзылған балалар үшін бұл нәтижелерге қол жеткізу есту зейінінің, есту арқылы қабылдаудың, есту-сөйлеу жадының және ауызша сөйлеуді түсінудің даму деңгейімен тікелей байланысты. Аталған дағдылардың жеткілікті деңгейде қалыптаспауы білім беру бағдарламаларын меңгеруді қиындатады, академиялық жетістіктерді төмендетеді және әлеуметтік интеграция мүмкіндіктерін шектейді.

Есту арқылы қабылдауды дамыту, әсіресе, нашар еститін балалар мен кохлеарлық имплантациядан кейінгі балалар үшін өзекті болып табылады. Себебі есту қабілетін компенсациялайтын техникалық құралдарды пайдалану дыбыстарды тану мен ажырату, әртүрлі акустикалық жағдайларда сөйлеуді түсіну дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жүйелі педагогикалық жұмысты талап етеді. Сонымен қатар, естімейтін балалар үшін де (қалдық есту қабілеті немесе техникалық оңалту құралдары болған жағдайда) есту арқылы қабылдауды дамыту олардың коммуникативтік мүмкіндіктерін кеңейтуге және білім беру ортасына бейімделу деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Осы әдістемелік ұсынымдарды әзірлеудің өзектілігі қазіргі заманғы сурдопедагогикалық тәсілдерді жүйелеу қажеттілігімен, есту арқылы қабылдауды дамытуға арналған сабақтарды ұйымдастырудың ғылыми негізделген әдістері мен тәсілдерін енгізумен, сондай-ақ білім берудің барлық деңгейлерінде түзету-дамыту жұмыстарының сабақтастығын қамтамасыз етумен де байланысты. Тәжірибе көрсеткендей, есту-сөйлеу жұмысының тиімділігі көбінесе сабақтарды әдістемелік тұрғыдан дұрыс ұйымдастыруға, оқыту мазмұнын дараландыруға және мамандардың пәнаралық өзара әрекеттестігіне тәуелді болады.

Осылайша, есту қабілеті бұзылған балалардың есту арқылы қабылдауын дамытуға арналған сабақтарды ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу және енгізу қазіргі білім беру талаптарына жауап береді, оқыту үшін арнайы жағдайлар жасауға ықпал етеді және білім беру сапасын арттыруға, білім алушылардың табысты әлеуметтенуіне және қоғамға интеграциялануына бағытталған.

Осы әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына, Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына (МЖМБС), сондай-ақ Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік-құқықтық актілеріне сәйкес әзірленді.

Есту қабілеті бұзылған балаларда есту арқылы қабылдауды дамыту сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге, білім алушылардың әлеуметтенуіне және қоғамға толыққанды интеграциялануына бағытталған түзету-дамыту жұмысының басым бағыты ретінде қарастырылады.

Осы әдістемелік ұсынымдардың бұл бөлімі есту қабілеті бұзылған білім алушыларды оқытуды ұйымдастырудың және оларға түзету-дамыту қолдауын көрсетудің құқықтық және әдістемелік негіздерін айқындайды.

Есту қабілеті бұзылған білім алушыларды оқыту Қазақстан Республикасының келесі нормативтік-құқықтық құжаттары негізінде жүзеге асырылады: әрбір азаматтың білім алуға және әлеуметтік қорғауға құқығын бекітетін Қазақстан Республикасының Конституциясы; білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты айқындайтын, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар туралы ережелерді және оқыту үшін арнайы жағдайлар жасау қажеттілігін қарастыратын Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы; Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары (МЖМБС); үлгілік оқу жоспарлары мен үлгілік оқу бағдарламалары; инклюзивті және арнайы білім беруді ұйымдастыруды реттейтін білім беру саласындағы уәкілетті органның нормативтік-құқықтық актілері; психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдар; Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің №500 «Тиісті типтегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы, ол арнайы білім беру ұйымдарының қызметін ұйымдастыруды және естімейтін әрі нашар еститін білім алушылар үшін арнайы оқыту жағдайларын жасауды реттейді; Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің №125 «Білім алушылардың үлгеріміне ағымдағы бақылау жүргізу, аралық және қорытынды аттестаттауды өткізу қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы, онда білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау тәртібі, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды бағалау ерекшеліктері айқындалған; сондай-ақ естімейтін және нашар еститін білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып бағалау рәсімдерін бейімдеуді қарастыратын критериалды бағалауды ұйымдастыру жөніндегі нормативтік актілер.

Есту қабілеті бұзылған білім алушыларды оқытудың әдістемелік негіздері қолжетімділік, дараландыру, жүйелілік және кешенді тәсіл қағидаттарына негізделеді.

Білім беру процесі келесі факторларды ескере отырып ұйымдастырылады: есту қабілетінің бұзылу дәрежесі (естімейтін білім алушылар; нашар еститін білім алушылар); сөйлеу тілінің даму деңгейі; жас ерекшеліктері мен жеке ерекшеліктері.

Оқыту білім беру және түзету-дамыту қызметінің үйлесімін қарастырады, ол келесі бағыттарға бағытталған: нашар еститін білім алушыларда есту

арқылы қабылдауды және есту-сөйлеу дағдыларын дамыту; естімейтін білім алушыларда баламалы және қосымша коммуникация құралдарын қалыптастыру; ауызша және жазбаша сөйлеуді қалыптастыру және дамыту; бұзылған функцияларды компенсациялау және екінші реттік ауытқулардың алдын алу; коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларды дамыту; табысты әлеуметтік бейімделу үшін жағдай жасау.

Қазақстан Республикасының нормативтік талаптарына сәйкес, есту қабілеті бұзылған білім алушылар үшін арнайы оқыту жағдайлары қамтамасыз етіледі, олар мыналарды қамтиды: естімейтін және нашар еститін білім алушыларға арналған білім беру бағдарламалары мен оқу материалдарын бейімдеу; арнайы оқыту әдістері мен тәсілдерін қолдану (сурдопедагогикалық технологиялар, визуалды қолдау, естімейтін білім алушылар үшін билингвалды тәсіл); нашар еститін білім алушылар мен кохлеарлық имплантациядан кейінгі білім алушылар үшін есту қабілетін компенсациялайтын техникалық құралдарды пайдалану (есту аппараттары, кохлеарлық импланттар); түзету-дамыту сабақтарын ұйымдастыру, оның ішінде есту арқылы қабылдауды дамыту сабақтары (негізінен нашар еститін білім алушылар үшін); көру арқылы қабылдауды және ымдау тілін дамыту (қажет болған жағдайда – естімейтін білім алушылар үшін); психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу; ата-аналармен (занды өкілдермен) өзара әрекеттесу.

№125 бұйрығына және қолданыстағы нормативтік талаптарға сәйкес, есту қабілеті бұзылған білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып жүзеге асырылады.

Нашар еститін білім алушылар үшін келесілер қарастырылады:

- бақылау және емтихан жұмыстарын орындау үшін уақытты ұлғайту;
- дыбысты күшейтетін техникалық құралдарды пайдалану мүмкіндігі;
- тапсырмалар тұжырымдамасын бейімдеу;
- ауызша жауаптарды визуалды материалдарға сүйене отырып өткізу.

Естімейтін білім алушылар үшін келесілер қарастырылады:

- бақылаудың жазбаша түрін басым түрде қолдану;
- қажет болған жағдайда сурдоаудармашыны тарту;
- тапсырмалардың тілдік күрделілігін бейімдеу;
- бағалауды сөйлеу дамуының ерекшеліктерін ескере отырып жүргізу;
- қорытынды аттестаттау кезінде жеке тәсілді қолдану.

Бағалау объективтілік, ашықтық, бақылау түрлерінің вариативтілігі және денсаулық жағдайы бойынша кемсітушілікке жол бермеу қағидаттарына негізделі отырып жүргізіледі.

Түзете-дамыту жұмысы білім беру процесінің міндетті бөлігі болып табылады және білім алушының жеке даму бағдарламасы аясында жүзеге асырылады.

Негізгі назар келесі бағыттарға аударылады:

- есту зейіні мен есту арқылы қабылдауды дамыту (негізінен нашар еститін білім алушылар үшін);
- ауызша сөйлеуді түсінуді қалыптастыру;
- ымдау тілін және баламалы коммуникация тәсілдерін дамыту (естімейтін білім алушылар үшін);
- есту-сөйлеу жадысын дамыту;
- коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру.

Осы әдістемелік ұсынымдарды жүзеге асыру сурдопедагогтардың, логопедтердің, педагог-психологтардың, арнайы педагогтардың, әлеуметтік педагогтардың және пән мұғалімдерінің өзара ынтымақтастығы арқылы іске асырылады.

Осылайша, нормативтік-құқықтық және әдістемелік негіздерді, соның ішінде арнайы білім беру ұйымдарының қызметін ұйымдастыру туралы №500 бұйрықтың және білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау туралы №125 бұйрықтың талаптарын іске асыру Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде естімейтін және нашар еститін білім алушыларды оқыту, олардың есту арқылы қабылдауын дамыту және әлеуметтік интеграциясын қамтамасыз ету үшін тиімді жағдайлар жасауға мүмкіндік береді.

1. ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛЫСТАРЫНЫҢ ТҮРЛЕРІНЕ СИПАТТАМА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ТӘЖІРИБЕСІНДЕ АУДИОГРАММАНЫ ТАЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Есту қабілетінің бұзылуы – қоршаған ортадағы дыбыстық сигналдарды және сөйлеуді қабылдау, ажырату және түсіндіру қабілетінің тұрақты немесе уақытша төмендеуі. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, есту қабілетінің бұзылуы баланың ауызша сөйлеуінің қалыптасуына, танымдық процестерінің дамуына, коммуникативтік дағдыларына және әлеуметтік бейімделуіне елеулі әсер ететін фактор ретінде қарастырылады.

Физиологиялық тұрғыдан есту қызметі сыртқы, ортаңғы және ішкі құлақтан, есту жүйкесінен және миының орталық бөлімдерінен тұратын есту анализаторының қызметімен қамтамасыз етіледі. Бұзылыс осы деңгейлердің кез келгенінде пайда болуы мүмкін, бұл оның клиникалық түрін және есту арқылы қабылдау ерекшеліктерін анықтайды.

Халықаралық медициналық және аудиологиялық тәжірибеге сәйкес есту қабілетінің келесі бұзылу түрлері ажыратылады:

Кондуктивті тугоухость (дыбыс өткізгіштік бұзылысы) – сыртқы немесе ортаңғы құлақта дыбыстың өтуінің бұзылуымен байланысты. Бұл жағдайда дыбыс ішкі құлаққа жеткілікті деңгейде жетпейді. Сөйлеуді қабылдау көбінесе дыбыстың бәсеңдеуіне байланысты төмендейді, бірақ айқын бұрмаланулар байқалмайды. Кейбір жағдайларда кондуктивті тугоухость уақытша сипатта болады және медикаментоздық немесе хирургиялық ем арқылы түзетілуі мүмкін.

Сенсоневралды (нейросенсорлық) тугоухость – ішкі құлақтың (ұлу), есту жүйкесінің немесе есту анализаторының орталық бөлімдерінің зақымдануымен байланысты. Бұл жағдайда дыбыс тек бәсеңдеп қана қоймай, сонымен қатар бұрмаланып қабылданады, бұл фонемаларды ажыратуды және сөйлеуді түсінуді айтарлықтай қиындатады. Бұл форма көбінесе тұрақты сипатта болады және есту аппараттарын қолдануды немесе кохлеарлық имплантацияны қажет етеді.

Аралас тугоухость – кондуктивті және сенсоневралды бұзылыстардың белгілерін біріктіреді.

Естуді қабылдаудың орталық бұзылыстары – ми қыртысының бөлімдерінің зақымдануымен байланысты. Мұндай жағдайда физиологиялық есту салыстырмалы түрде сақталуы мүмкін, алайда дыбыстық ақпаратты өңдеу мен түсіндіру процесі бұзылады.

Есту қабілетінің бұзылу дәрежесі аудиометриялық зерттеу нәтижелері бойынша анықталады және децибелмен (дБ) өлшенеді. Халықаралық жіктеуге сәйкес келесі деңгейлер ажыратылады:

- **0–25 дБ** – есту қалыпты деңгейде;
- **26–40 дБ** – жеңіл дәрежесі;
- **41–55 дБ** – орташа дәрежесі;
- **56–70 дБ** – орташа ауыр дәрежесі;

- **71–90 дБ** – ауыр дәрежесі;
- **91 дБ** және одан жоғары – терең дәрежесі (саңыраулық).

Естудің төмендеу дәрежесі баланың сөйлеу және когнитивтік дамуына, сондай-ақ білім беру бағдарламасын және түзету жұмыстарының әдістерін таңдауға тікелей әсер етеді.

Білім беру тәжірибесінде білім алушылардың екі негізгі санаты бөлінеді:

Нашар еститін балалар – есту қабілеті ішінара сақталған. Олар есту аппараттарын немесе басқа техникалық құралдарды қолдану арқылы сөйлеуді қабылдай алады. Жүйелі түзету жұмыстары жүргізілген жағдайда ауызша сөйлеуді қалыптастыруға және есту арқылы қабылдауды дамытуға мүмкіндік бар.

Естімейтін (саңырау) балалар – есту қабілетінің терең бұзылысына ие. Мұндай жағдайда техникалық оңалту құралдарынсыз сөйлеуді өздігінен қабылдау мүмкін болмайды. Білім беру процесі арнайы оқыту әдістерін, соның ішінде визуалды қолдауды және қажет болған жағдайда ымдау тілін қолдану арқылы ұйымдастырылады.

Есту қабілетінің бұзылу түрі мен дәрежесін анықтау келесі мәселелер үшін маңызды:

- білім алушының жеке даму бағдарламасын әзірлеу;
- арнайы оқыту әдістерін таңдау;
- есту арқылы қабылдауды дамыту сабақтарын ұйымдастыру;
- есту қабілетін компенсациялайтын техникалық құралдарды таңдау;
- ағымдағы және қорытынды бағалау түрлерін бейімдеу.

Есту бұзылыстарын диагностикалау мен жіктеудің кешенді тәсілі тиімді арнайы оқыту жағдайларын жасауға мүмкіндік береді және баланың қоғамға табысты бейімделуіне ықпал етеді.

Аудиограмма – аудиометриялық зерттеу барысында алынған есту шектерінің графикалық көрінісі. Ол адамның әртүрлі жиіліктегі және қарқындылықтағы дыбыстарды қабылдау қабілетін көрсетеді және есту функциясын сипаттайтын негізгі диагностикалық құжат болып табылады.

Аудиограмма график түрінде беріледі, онда:

- көлденең осьте жиіліктер (Гц) көрсетіледі – әдетте 125-тен 8000 Гц-ке дейін;
- тік осьте дыбыс қарқындылығы (дБ) белгіленеді;
- шкаланың жоғарғы бөлігі жақсы естуді, ал төменгі бөлігі естудің айқын төмендеуін білдіреді.

Зерттеу оң және сол құлақ үшін бөлек жүргізіледі. Графикте ауа өткізгіштігі және сүйек өткізгіштігі көрсеткіштері белгіленеді.

Аудиограмма келесі зерттеу әдістерінің негізінде құрылады:

Тональды шектік аудиометрия

Тональды шектік аудиометрия мектепке дейінгі ересек жастағы және мектеп жасындағы балалардың есту қабілетін бағалаудың негізгі әдісі болып табылады.

Балаға құлаққап арқылы әртүрлі жиіліктегі (әдетте 125–8000 Гц) және қарқындылықтағы дыбыстық сигналдар беріледі. Зерттелушінің міндеті –

дыбысты естіген кезде белгі беру (қол көтеру, батырманы басу және т.б.). Әр жиілік үшін баланың дыбысты ести бастайтын ең төменгі қарқындылық деңгейі (дБ) анықталады. Бұл деректер аудиограммаға енгізіледі.

Бұл әдіс естудің төмендеу дәрежесін, зақымданудың симметриялылығын, қисықтың конфигурациясын және бұзылу түрін (сүйек өткізгіштігімен салыстыру арқылы) анықтауға мүмкіндік береді.

Сөйлеу аудиометриясы

Сөйлеу аудиометриясы сөйлеуді қабылдау және түсіну қабілетін бағалайды. Балаға әртүрлі дыбыс деңгейіндегі сөздер немесе сөйлемдер ұсынылады. Дұрыс танылған сөздердің пайызы анықталады.

Көрсеткіштері:

- сөйлеудің түсініктілік шегі;
- сөйлеудің максималды түсініктілігі;
- фондық шу жағдайында сөйлеуді қабылдау.

Бұл әдіс естудің нақты коммуникативтік жағдайлардағы функционалдық мүмкіндіктерін бағалауға мүмкіндік береді, бұл білім беру тәжірибесінде ерекше маңызды.

Ойындық аудиометрия

2–6 жас аралығындағы балаларға қолданылады. Зерттеу ойын түрінде жүргізіледі (мысалы, бала дыбысты естігенде текшені қорапқа салады). Бұл әдіс стандартты аудиометрия нұсқауларын орындай алмайтын балалардан сенімді деректер алуға мүмкіндік береді.

Сүйек өткізгіштігі бойынша аудиометрия

Зерттеу арнайы сүйек вибраторы арқылы жүргізіледі. Ол дыбысты сыртқы және ортаңғы құлақты айналып өтіп, тікелей ішкі құлаққа жеткізеді. Бұл әдіс кондуктивті және сенсоневралды тугоухосты а ажыратуға мүмкіндік береді. Егер сүйек өткізгіштігінің көрсеткіштері ауа өткізгіштігіне қарағанда айтарлықтай жақсы болса, бұзылыстың кондуктивті түрі болуы ықтимал.

Аудиометрияның объективті әдістері

Бұл әдістер нәрестелерде және ерте жастағы балаларда, сондай-ақ мінез-құлықтық тестілерді жүргізу мүмкін болмаған жағдайда қолданылады.

1. Отоакустикалық эмиссия (ОАЭ)

Бұл әдіс дыбыстық стимулға жауап ретінде ішкі құлақта пайда болатын дыбыстық тербелістерді тіркеуге негізделген.

Жаңа туған нәрестелердің есту қабілетін скринингтен өткізу үшін қолданылады.

2. Қысқа латентті есту шақырылған потенциалдары (КСВП, ABR)

Бұл әдіс дыбысқа жауап ретінде есту жүйкесі мен ми бағанының электрлік белсенділігін тіркеуге мүмкіндік береді. Нәрестелердің есту шегін дәл анықтау үшін қолданылады.

Объективті әдістердің артықшылығы – баланың белсенді қатысуын талап етпейді.

Надпорогтық аудиометрия

Бұл әдіс сенсонеуралды есту бұзылыстарының сипатын нақтылау үшін қолданылады. Ол ішкі құлақ зақымдануына тән **дыбыс қаттылығының тез арту құбылысын (рекрутмент) анықтауға мүмкіндік береді.**

1. Мектепте есту жұмысын ұйымдастыру жүйесі

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің №500 «Тиісті типтегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» бұйрығына сәйкес, қазақ тілінде білім алатын естімейтін, нашар еститін және кейін естімей қалған білім алушыларға арналған бастауыш білім берудің үлгілік оқу жоспарын іске асыру сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыруға, есту арқылы қабылдауды дамытуға, бұзылған функцияларды компенсациялауға және білім алушылардың табысты әлеуметтенуіне бағытталған арнайы білім беру жағдайларын қамтамасыз етуі тиіс.

Білім беру процесін ұйымдастыру оқу жоспарының инвариантты, вариативті және түзету компоненттері негізінде жүзеге асырылады. Бұл ретте естімейтін және нашар еститін балаларды оқытуда есту қабілетінің төмендеу дәрежесін, сөйлеу тілінің даму деңгейін, есту қабілетінің бұзылу уақыты мен жеке психофизикалық ерекшеліктерін ескере отырып, кешенді және сараланған тәсіл қолдану ерекше маңызды.

Естімейтін білім алушылар үшін басым бағыт – шектеулі есту жағдайында ауызша және жазбаша сөйлеуді қалыптастыру. Оқыту дактильді сөйлеуді, ауызша сөйлеуді, жазбаша сөйлеуді, оқуды, ал қажет болған жағдайда ымдау тілін қолдану арқылы жүзеге асырылады. Негізгі міндеттердің бірі – коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру, сөздік қорды дамыту, сөйлеудің грамматикалық құрылымын меңгерту және мағыналы оқуды қалыптастыру. Тілдік бағыттағы оқу пәндері күшейтілген түзету қолдауымен жүзеге асырылады, ал оқу материалы міндетті түрде визуализация арқылы (сызбалар, тірек материалдар, презентациялар, көрнекіліктер) ұсынылады.

Нашар еститін және кейін естімей қалған білім алушылар үшін негізгі назар сақталған есту қабілетін барынша пайдалануға, есту арқылы өзін-өзі бақылауды қалыптастыруға, фонематикалық қабылдауды дамытуға және сөйлеудің дыбыстық жағын жетілдіруге аударылады. Оқыту міндетті түрде есту аппараттарын немесе басқа техникалық компенсация құралдарын қолданумен жүргізілуі тиіс. Сонымен қатар педагог білім беру ортасының акустикалық жағдайларын (шу деңгейі, сыныптағы оқушының орналасуы, сөйлеу қарқыны мен анықтылығы) ескеруге міндетті.

Оқу жоспары құрылымында түзету компоненті ерекше маңызға ие. №500 бұйрыққа сәйкес бұл компонент білім беру процесінің міндетті бөлігі болып табылады және оқу кезеңінің барлық мерзімі бойы жүйелі түрде жүзеге асырылады. Түзету компоненті есту қабілетінің бұзылуынан туындайтын екінші реттік ауытқуларды жоюға немесе азайтуға бағытталған. Ол сурдопедагог, логопед және басқа мамандар жүргізетін жеке және топтық сабақтарды қамтиды.

Түзету жұмысының негізгі бағыттарының бірі – «Айтылымды қалыптас

тыру және есту арқылы қабылдауды дамыту» пәні. Бұл сабақтар жеке түрде өткізіледі. Сабақтардың мақсаты – есту зейінін дамыту, сөйлеу және сөйлеуге жатпайтын дыбыстарды ажырату және тану дағдыларын қалыптастыру, есту-сөйлеу жадысын дамыту, дұрыс айту дағдыларын жетілдіру және әртүрлі коммуникативтік жағдайларда ауызша сөйлеуді түсінуді қалыптастыру.

Жұмыс біртіндеп күрделену қағидасы бойынша жүргізіледі:

дыбыстарды қабылдаудан → буындарды қабылдауға → сөздерді қабылдауға → сөйлемдерді қабылдауға → байланысты мәтінді қабылдауға.

Сонымен қатар әртүрлі дыбыс қаттылығы мен сөйлеу қарқыны жағдайында сөйлеуді қабылдау дағдыларын дамытуға және шу жағдайында сөйлеуді түсінуге ерекше көңіл бөлінеді.

Естімейтін білім алушылар үшін түзету жұмысы қалдық естуді дамыту (егер бар болса), еріннен оқуды қалыптастыру, көру арқылы қабылдауды дамыту және сөздік сөйлеуді жүйелі түрде қалыптастыруды қамтуы мүмкін. Билингвалды тәсіл қолданылған жағдайда ауызша және ымдау тілін қатар дамыту қамтамасыз етіледі. Бұл баланың коммуникативтік мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал етеді.

Түзету компоненті аясында түзету ритмикасы сабақтары да жүргізіледі. Олар қозғалыс координациясын дамытуға, сөйлеудің темп-ритмдік ұйымдасуын қалыптастыруға, ырғақ сезімін дамытуға және жалпы моториканы жақсартуға көмектеседі. Сонымен қатар қоршаған ортамен таныстыру сабақтары қоршаған әлем туралы түсініктерді кеңейтуге, танымдық белсенділікті дамытуға және заттар мен құбылыстардың сөздік атауларын қалыптастыруға бағытталады.

Түзету жұмысы білім алушының жеке даму бағдарламасы негізінде жүзеге асырылуы тиіс. Бұл бағдарлама медициналық қорытындыны, аудиограмма деректерін және сөйлеу тілінің даму деңгейін ескере отырып құрастырылады. Сонымен қатар есту-сөйлеу дамуының динамикасын тұрақты түрде мониторинг жүргізу және сабақ мазмұнын алынған нәтижелерге сәйкес түзету міндетті болып табылады.

Оқу жоспарын жүзеге асыру барысында білім алушылардың психофизикалық жағдайын ескере отырып оқу жүктемесін қайта бөлуге рұқсат етіледі. Екінші және үшінші тілдерді оқыту ауызша сөйлеу мен есту арқылы қабылдаудың қалыптасу деңгейін ескере отырып ұйымдастырылады. Білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау сөйлеу дамуының ерекшеліктерін ескере отырып жүргізіледі: тапсырмаларды орындауға қосымша уақыт беру, жазбаша бақылау түрлерін қолдану, тапсырмалар тұжырымдамасын бейімдеу мүмкіндігі қарастырылады.

Осылайша, №500 бұйрыққа сәйкес естімейтін және нашар еститін білім алушыларға арналған үлгілік оқу жоспарын жүзеге асыру жүйелі, пәнаралық және жеке бағытталған тәсілді талап етеді. Бұл процесте түзету компоненті ерекше рөл атқарады, өйткені ол есту арқылы қабылдауды дамытуға, дұрыс айту дағдыларын қалыптастыруға және толыққанды сөйлеу коммуникациясын

дамытуға мүмкіндік береді. Ал бұл өз кезегінде есту қабілеті бұзылған білім алушылардың табысты білім алуына және қоғамға интеграциялануына негіз болады.

Соңғы онжылдықтардағы педагогикалық тәжірибеде балалардың есту қабілетін дамытуға бағытталған жұмыс қысқаша «есту жұмысы» деп аталады. Бұл жұмыстың міндеттерін анықтамас бұрын, нашар еститін балалардың есту мүмкіндіктерінің әртүрлілігіне ерекше назар аудару қажет. Бұл ерекшеліктер есту арқылы қабылдауды дамыту барысында міндетті түрде ескерілуі тиіс. Кейбір балалар сыбырды тек құлақ қалқанының жанында ғана естиді, басқалары белгілі бір қашықтықта ести алады, үшіншілері аппаратсыз да жақын қашықтықта сөйлеуді қабылдайды, ал төртіншілері едәуір алыс қашықтықта естуі мүмкін.

Соған қарамастан мұғалім барлық балаларға ортақ жалпы мақсат қояды. Жалпы білім беретін пәндерден айырмашылығы, есту жұмысының ерекшелігі жаңа білім беруде емес, белгілі бір қабілеттер мен дағдыларды дамытуда болып табылады.

Есту арқылы қабылдауды дамыту жұмысы балаларды дамыта оқытудың жалпы жүйесі аясында қарастырылуы тиіс. Жеке сабақтарды ұйымдастыру белгілі бір шарттарды талап етеді:

- арнайы электроакустикалық аппаратураны қолдану;
- ұсынылатын сөйлеу материалын біртіндеп күрделендіру;
- баланың реакциясын арнайы сөйлеу формасында ұйымдастыру.

Алайда бұл шектеулер мұғалімнің шығармашылық әрекетіне кедергі болмауы тиіс. Сөйлеу материалын дұрыс таңдау, жұмыс түрлерін тиімді үйлестіру және белгілі бір деңгейдегі педагогикалық импровизация баланың ойлауын дамытуға және когнитивтік дамуына ықпал етеді.

Әдістемелік құралда біз есту қабілетін дамыту жұмысын балаға қызықты міндет туындайтындай етіп ұйымдастыру жолдарын көрсетуге тырысамыз. Сабақ барысында балада бұл міндетті шешуге деген қызығушылық пен ынта қалыптасуы маңызды.

Мектепте оқу материалының көп бөлігі балалар тарапынан мұғаліммен және сыныптастарымен сөйлеу арқылы қарым-қатынас барысында меңгеріледі. Сондықтан есту анализаторы ерекше маңызға ие, өйткені дәл осы есту бала сөйлеуінің қалыптасу кезеңінде, кейінірек сөйлеу арқылы қарым-қатынас жасауда маңызды рөл атқарады.

Арнайы білім берудің тарихына қысқаша шолу естімейтін балаларды оқытудағы ерекше бағыт – нашар еститін балалар мектебінің дидактикасының қалыптасуымен байланысты. Қазіргі кезеңде нашар еститін балалардың есту қабілетін дамыту арнайы оқыту жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады.

Естімейтін балалардың қалдық есту қабілетін зерттеу мен пайдалану мәселесіне қызығушылық олардың мақсатты түрде оқытыла бастаған кезеңімен қатар пайда болды. Бұл саладағы алғашқы зерттеулерді көбінесе отоларинго-

лог дәрігерлер жүргізгендіктен, ұзақ уақыт бойы жүйелі педагогикалық жұмыс жүйесі ұсынылмаған.

Белгілі орыс сурдологы Б.С. Преображенский «Мектеп жасындағы есту өткірлігінің маңызы туралы» (1940) еңбегінде естудің адамдардың қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауы үшін қажет екенін атап өткен. Оның пікірінше, естудің «қалыпты» деңгейі әлеуметтік орта талаптарына байланысты анықталады.

Естуді дамыту мәселесін мектептегі оқыту процесімен байланыстыра қарастырған ғалымдардың бірі – Б. Уранович. Ал А. Лебедев пен М.А. Свищев оның еңбектері есту жаттығуларын арнайы оқыту жүйесіне енгізуде маңызды рөл атқарғанын атап өткен.

М.А. Свищев өткен ғасырдың 40-жылдарында естімейтін балалардың есту қабілетін дамыту міндеттерін нақты тұжырымдаған. Оның пікірінше, түзету жұмысы барысында естуді дамыту тек естудің өзі үшін емес, есту, ойлау және сөйлеу арасындағы байланыс механизмдерін қалыптастыру үшін жүзеге асырылуы тиіс.

Сөйлеуді қабылдау өте күрделі процесс болып табылады. Бұл процестің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі – «қарсы белсенділік». Бұл кезде адам естіген ақпаратты болжамды модельмен салыстырып, түзетулер енгізіп, кейін оның мағынасын анықтайды.

Ғалым П.Б. Шошин сөйлеуді есту арқылы қабылдауды қамтамасыз ететін әрекеттер кешенін сипаттап, аудио-лингвистикалық функция ұғымын енгізген. Бұл функция сөйлеуді қабылдау кезінде келесі әрекеттерді қамтиды:

- белгілі сөздерді, сөз тіркестерін немесе морфемаларды қабылдауға дайындық;
- сөйлеу ағынындағы күтілетін элементтерді тану;
- естілген мазмұн туралы болжам жасау
- сөйлеу ағынын бөліктерге бөлу;
- бөлінген элементтерді тану;
- өз түсіну деңгейін бағалау;
- түсініксіз бөліктерді анықтау.

Бұл механизмдер қолайсыз акустикалық жағдайларда да коммуникацияны сақтауға мүмкіндік береді.

П.Б. Шошин жүргізген тәжірибелерде қалыпты еститін адамдарға арнайы құрылғы арқылы өңделген, «саңыраулықты имитациялайтын» сөйлеу ұсынылған. Соған қарамастан қатысушылар сөйлеуді дұрыс түсінген. Бұл жағдай естудің төмендеуі сөйлеуді қабылдауды толық бұзбайтынын, ал жақсы дамыған аудио-лингвистикалық функция оның орнын белгілі дәрежеде толықтыра алатынын көрсетті.

Ғалымның пікірінше, нашар еститін балалардың сөйлеуді қабылдаудағы қиындықтары көбінесе аудио-лингвистикалық қабілеттердің жеткілікті дамымауымен байланысты.

П.Б. Шошиннің анықтамасы бойынша:

«Есту жұмысы – бұл баланы өзінің толық емес есту мүмкіндігін барынша тиімді пайдалануға үйретуге бағытталған сабақтардың жиынтығы».

Ол келесі бағыттарды қамтиды:

- сөйлеуді есту арқылы қабылдауды дамыту;
- есту мүмкіндігін пайдалана отырып сөйлеу сапасын жақсарту;
- сөйлеуге жатпайтын дыбыстарды қабылдауды жетілдіру;
- музыкалық және ритмикалық материал арқылы эстетикалық тәрбие элементтері;
- ұжымдық және жеке есту аппараттарын қолдануға үйрету;
- күшейтілмеген дыбысты қабылдауды жаттықтыру;
- дыбыс күшейткіш аппаратураны пайдалану бойынша техникалық нұсқаулық беру.

Осыған байланысты нашар еститін балаларға арналған мектептерде педагогикалық процесс оқушылардың есту қабілетін жүйелі түрде дамытуға бағытталған болуы тиіс. Бұл жұмыс жалпы сабақтарда да, арнайы сабақтарда да жүргізіледі: есту кабинетіндегі фронтальды сабақтарда, сондай-ақ есту арқылы қабылдауды дамытуға арналған жеке немесе топтық сабақтарда.

Естуді дамыту жүйесі екі негізгі бағытты қамтиды:

Біріншісі – сөйлеуді есту арқылы қабылдау; екіншісі – сөйлеуге жатпайтын дыбыстарды (музыка, қоршаған орта дыбыстары) қабылдау.

Арнайы оқыту баланың тұлғасының барлық қырларын дамытуға бағытталған тұтас педагогикалық ықпал болуы тиіс. Дұрыс ұйымдастырылған арнайы сабақтар сөйлеу мен ойлаудың, сөздік жадының тиімді қалыптасуына ықпал етеді. Соның нәтижесінде есту мүмкіндіктерін дамыту және басқа сақталған анализаторларды пайдалану арқылы кемістіктің орнын толтыруға жағдай жасалады.

Бұл жұмыстың табыстылығы көп жағдайда педагогтың тұлғасына, оның жауапкершілігіне, зейінділігіне, баланың қателіктеріне шыдамдылықпен қарауына және баланы тыңдау процесіне қызықтыра білу қабілетіне байланысты.

2.1 Жеке сабақтарда естуді дамыту

Жұмысты ұйымдастыру және мазмұны

Бағдарламаға сәйкес 1–5 сыныптардағы (1 және 2 бөлімдер) жеке сабақтарда есту арқылы қабылдауды дамыту жұмысының негізгі мақсаты – білім алушыларды дыбыс күшейткіш аппаратураны қолдана отырып және онсыз ауызша сөйлеуді есту арқылы қабылдауға үйрету. Бұл оқушылардың еститін адамдармен күнделікті қарым-қатынасын барынша толық қамтамасыз етуге бағытталған.

Өкінішке қарай, I түрдегі арнайы (түзету) білім беру ұйымдарының бағдарламаларында (М., 2003) есту арқылы қабылдауды дамыту (ЕҚД) жұмысының ұйымдастырылуындағы түбегейлі өзгерістер толық көрсетілмеген. Бұл өзгерістер Ресей Федерациясы Білім министрлігінің 2002 жылғы 10 сәуірдегі №29/2065-р бұйрығында көрініс тапқан. Аталған құжатта мектептің оқу жоспарында оқушылардың есту қабілетін дамытуға бөлінетін уақыттың едәуір ұлғайтылғаны атап көрсетілген.

Естуді дамыту жұмысына бөлінетін уақыттың ұлғаюы жеке сабақтарды ұйымдастыру жүйесіне айтарлықтай өзгерістер енгізеді. Бұрын сыныптағы оқушылар саны көп болған жағдайда педагог дайындық сыныбынан бастап 5-сыныпқа дейінгі оқушылармен күн сайын жеке сабақ өткізу мүмкіндігіне ие болмаған. Қазіргі кезде сыныптағы оқушылар санына қарамастан мұндай мүмкіндік қамтамасыз етіледі.

Бұрын сабақтарды жұппен немесе шағын топпен өткізу көбіне педагогикалық қажеттіліктен ғана емес, уақыт тапшылығынан да туындайтын. Қазіргі жағдайда педагог әр оқушыға жеке тәсілді қолдана отырып, сабақтың мазмұнын тек нақты баланың даму міндеттеріне сәйкес ұйымдастыра алады.

Естуді дамыту жұмысына бөлінетін оқу уақыты

Сыныптар	Сыныпқа аптасына бөлінетін сағат	Әр оқушыға аптасына
Бастауыш сыныптар (0–4)	18	3
Орта буын (5–6)	16	
7–9 сыныптар	4	
10 сынып	2	

Фронтальды сабақтардың аз болуы есту арқылы сөйлеуді қабылдауды дамыту міндеттерін толық шешуге мүмкіндік бермейтін. Ал естуді дамытуға бөлінетін уақыттың артуы түзету жұмысының жүйесін дұрыс ұйымдастыруға нақты жағдай жасайды.

Әр оқушыға жеке сабақ ұйымдастыру оқу жұмысын жоспарлауға икемділік береді. Бұл жаңа ұйымдастыру формалары нашар еститін оқушылардың есту қабілетін дамыту үшін кең мүмкіндіктер ашады.

Ең алдымен, сенсорлық бұзылыстары бар балалар жиі шаршағыш болатынын ескеру қажет. Сондықтан жаңа оқу жағдайларына көшу санитарлық-гигиеналық талаптарды қатаң сақтаумен жүзеге асырылуы тиіс.

Аптасына 18 сағат көлемінде жүргізілетін жеке сабақтар әр оқушыға жеткілікті көңіл бөлуге мүмкіндік береді. Сабақтар мүмкіндігінше күн сайын өткізіледі. Әр оқушыға арналған сабақтардың саны оның жасына және есту жағдайына байланысты өзгеруі мүмкін.

Дайындық сыныбында естуді дамыту сабақтарын күн сайын, кейде күніне екі рет өткізуге де болады. Егер отбасы жағдайында аптасына 3 рет қосымша жаттығулар жүргізілсе, оқыту процесінің жүйелілігі қамтамасыз етіледі.

Егер сыныпта 8–10 оқушы болса, күнделікті сабақ өткізуге мүмкіндік бар. Ал сыныпта 9–10 оқушы болған жағдайда апталық сабақ уақыты шамамен 81 минутты құрайды, сондықтан бес сабақтың біреуі кейде тиімді болмауы мүмкін.

Жоғары сыныптарда (9–10 оқушы) сабақтарды аптасына кемінде екі рет өткізу тиімді. Есту жаттығуларының жиілігі олардың ұзақтығынан кем емес маңызды фактор болып табылады.

Жеке және топтық сабақтарды ұйымдастыру

1–5 сыныптарда естуді дамыту сабақтарын жеке немесе шағын топтарда өткізу ұсынылады. Бұл балалардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Топтық сабақтардың да маңызы зор. Олар оқушылар арасында қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді және сөйлеу естуін, сөйлеуді және коммуникативтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

Алайда топтарды құру кезінде балалардың есту және сөйлеу даму деңгейін ескеру қажет. Топтар біртекті немесе аралас болуы мүмкін, бірақ педагог әр сабақтың мақсаты мен міндетін нақты анықтауы тиіс.

Топтағы оқушылар саны 3–4 адамнан аспауы керек. Одан көп болған жағдайда сабақтың тиімділігі төмендейді.

Топтық сабақтарда ойын элементтерін қолдануға болады. Бұл әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін өте маңызды.

Топтық сабақтарға аптасына 6 сағат бөлінеді. Бұл уақыт 2–3 топ арасында бөлінуі мүмкін.

Естуді дамытудағы ең тиімді тәсіл – жеке және топтық жұмысты үйлестіру.

Жеке сабақтардың маңызы

Естуді дамыту жұмысының тиімділігі әр оқушының мүмкіндігін нақты ескеруге байланысты. Жеке сабақтар баланың:

- есту мүмкіндіктерін
- сөйлеу деңгейін
- айтылым дағдыларын
- қолданылатын аппарат түрін
- есту жаттығуларының режимін толық ескеруге мүмкіндік береді.

Алайда жеке сабақтардың өзінде әр баланың барлық ерекшеліктерін толық ескеру әрқашан мүмкін бола бермейді. Сондықтан педагог баланың есту мүмкіндігін кем бағалаудан да, артық бағалаудан да сақ болуы тиіс.

Егер педагог өте жеңіл материал қолданса, оқушының сөйлеу естуінің дамуы баяулайды. Ал өте қиын материал қолданылса, бала тану кезеңінен ажырату кезеңіне өте алмайды.

Сондықтан жеке сабақтардың маңызды міндеттерінің бірі – баланың жақын даму аймағын анықтап, соған сәйкес жұмыс жүргізу.

Есту және сөйлеу дамуына әсер ететін факторлар

Р.М. Боксис көрсеткендей, сөйлеуді меңгеру табыстылығы бірнеше факторларға байланысты:

- биологиялық факторлар (есту сезімталдығы, есту қабілетінің төмендеу жасы);

- екінші реттік бұзылыстар (сөйлеу дамуының деңгейі);
- мектепке дейінгі дайындық және тілдік орта;
- баланың жеке ерекшеліктері (интеллектуалдық даму деңгейі).

Есту ресурсы – табыстың жалғыз факторы емес. Сондықтан жеке сабақтарда педагог баланың есту-сөйлеу қабілеттерін дамытуы тиіс.

Бұл қабілеттер оқушыға сөйлеудің жалпы мағынасын түсінуге, қажет жағдайда контекст арқылы ақпаратты толықтыруға мүмкіндік береді.

Жеке сабақтардың кезеңдері

Естуді дамыту жұмысы кезең-кезеңмен жүргізіледі. Бағдарлама талаптары:

- оқу жылы
- есту қабілетінің төмендеу дәрежесі
- сөйлеу даму деңгейі негізінде анықталады.

Бағдарламада оқушылардың сөйлеу материалын есту арқылы қабылдай алатын шамамен оптималды қашықтық көрсетіледі.

Қазіргі заманғы бағдарламаланатын есту аппараттарының енгізілуі жұмыс әдістемесіне белгілі өзгерістер енгізеді. Себебі бұл аппараттар автоматты түрде қолайлы дыбыс режимін сақтай алады.

Есту жаттығуларының мазмұны

Оқытудың бастапқы кезеңінде балалар:

- таныс сөздерді
- қысқа фразаларды
- шағын мәтіндерді есту арқылы қабылдайды.

Мәтіннің мазмұны балалардың өмірлік тәжірибесіне жақын болуы тиіс.

2-сыныптан бастап сөйлеу материалы күрделене түседі. Оған:

- жаңа сөздер
- сөз тіркестері
- мағынасы контекст арқылы түсінілетін мәтіндер енгізіледі.

3-сыныпта осы жұмыс жалғасады, бірақ мәтіндердің мазмұны күрделене түседі.

4-сыныптан бастап жақсы нәтиже көрсеткен оқушыларға:

- радио тыңдау
- теледидар көру
- газет-журнал материалдарын тыңдау ұсынылады.

5-сыныпта мұндай материалдар барлық оқушылар үшін міндетті болады.

Табиғи жағдайда естуді дамыту

Сабақтың соңғы кезеңінде оқушылар әртүрлі сөйлеу материалдарын қабылдауға үйренеді:

- аудиожазба арқылы
- телефон арқылы
- радио және теледидар арқылы.

Сондай-ақ табиғи жағдайларда:

- көшеде
- экскурсияда
- көлікте

есту арқылы сөйлеуді қабылдау жаттығулары жүргізіледі.

Бұл жағдайларды интернаттағы тәрбиешілер немесе ата-аналар да пайдалана алады.

Осындай жүйелі жұмыс нәтижесінде оқушылардың негізгі мақсаты жүзеге асады – еститін адамдармен қарым-қатынас барысында ауызша сөйлеуді есту арқылы қабылдау қабілетін қалыптастыру.

3. Әртүрлі жас топтарындағы білім алушылармен есту жұмысын ұйымдас тыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Естімейтін және нашар еститін балаларда есту арқылы қабылдауды дамыту түзету-педагогикалық жұмыстың жетекші бағыттарының бірі болып табылады. Бұл жұмыс мақсатты, жүйелі және кезең-кезеңімен ұйымдастырылған педагогикалық процесс ретінде жүзеге асырылуы тиіс. Оның негізгі мақсаты – білім алушылардың ауызша сөйлеуді есту арқылы қабылдау қабілетін қалыптастыру және оны нақты коммуникативтік жағдайларда қолдануға үйрету.

Есту арқылы қабылдауды дамыту әдістемесі келесі факторларды ескере отырып ұйымдастырылады:

- есту қабілетінің төмендеу дәрежесі;
- баланың сөйлеу және жалпы даму деңгейі;
- қолданылатын есту аппараттарының ерекшеліктері;
- баланың жас және жеке психологиялық ерекшеліктері.

Естімейтін балалармен жұмыс ерекшеліктері

Естімейтін балалармен жұмыс барысында есту арқылы қабылдауды дамыту компенсаторлық сипатта болады. Бұл жағдайда жұмыстың негізгі мақсаты – қалдық естуді барынша пайдалану және оны көру арқылы қабылдаумен үйлестіру.

Сондықтан негізгі жұмыс формасы – жеке сабақтар. Мұндай сабақтар:

- тапсырмалардың күрделілігін дәл реттеуге;
- баланың реакцияларын бақылауға;
- оқу қарқынын икемді басқаруға мүмкіндік береді.

Жұмыстың тиімді болуы үшін келесі шарттар міндетті:

- дыбыс күшейткіш аппаратураны тұрақты пайдалану;
- баланың есту зейінін қалыптастыру;
- естуге белсенді бағытталған мотивацияны дамыту.

Естімейтін оқушылармен жұмыс мазмұны сөйлеу материалын біртіндеп күрделендіру қағидасы бойынша ұйымдастырылады.

Бастапқы кезеңде:

- таныс сөздер;
- қысқа фразалар;
- шағын мәтіндер пайдаланылады.

Бұл материалдар баланың өмірлік тәжірибесіне жақын болуы тиіс. Сонымен қатар:

- есту-көру тірегі;
- жағдайлық қолдау;
- бірнеше рет қайталау әдістері кеңінен қолданылады.

Есту тәжірибесі жинақталған сайын:

- таза есту тапсырмалары көбейеді;
- жаңа лексика енгізіледі;
- сөйлем құрылымы күрделене түседі;
- қабылданатын мәтін көлемі артады.

Оқушыларды мәтінді бірнеше рет тыңдағаннан кейін оның жалпы мазмұнын түсінуге үйрету маңызды. Бұл мақсатта:

- бағыттаушы сұрақтар;
- мәтінді жалпы қабылдау жаттығулары қолданылады.

Нашар еститін балалармен жұмыс ерекшеліктері

Нашар еститін балаларда есту қалдығы сақталғандықтан, жұмыстың негізгі бағыты – толыққанды есту арқылы қабылдауды дамыту.

Жұмыстың негізгі формалары:

- жеке сабақтар;
- топтық сабақтар.

Топтық сабақтар ерекше маңызды, өйткені олар:

- табиғи сөйлеу қарым-қатынасын ұйымдастыруға;
- диалогтық сөйлеуді дамытуға;
- есту бақылауын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мұғалім сабақ барысында әр оқушының белсенді қатысуын қамтамасыз ететін коммуникативтік жағдайларды мақсатты түрде ұйымдастыруы қажет.

Сөйлеу материалы да біртіндеп күрделенеді:

- таныс сөздер
- қарапайым фразалар
- кеңейтілген мәтіндер.

Оқу барысында:

- монологтық сөйлеу элементтері;
- публицистикалық мәтіндер;
- жаңа лексика енгізіледі.

Уақыт өте келе «еркін» сөйлеу материалының үлесі артады. Ол әртүрлі акустикалық жағдайларда ұсынылады:

- аудиожазбада;
- телефон арқылы;
- радио және теледидар арқылы;
- бірнеше адамның қатысуымен жүргізілетін әңгімеде.

Есту мен айтылымның өзара байланысы

Есту арқылы қабылдауды дамыту мен сөйлеудің дыбыстық жағын қалыптастыру өзара тығыз байланысты.

Зерттеулер көрсеткендей:

- дыбыстарды ажырату жаттығулары айтылымды түзетуге көмектеседі;
 - дұрыс айтылым есту арқылы тануды жақсартады.
- Сондықтан жеке сабақ құрылымында екі бағыттың теңгерімі сақталуы тиіс.

Табиғи жағдайларда қабылдауды қалыптастыру

Есту дағдылары қалыптасқан сайын қабылдау жағдайлары біртіндеп күрделенеді:

1. Бір сөйлеушінің сөзін тындау
2. Бірнеше адамның сөйлеуін қабылдау
3. Техникалық құралдар арқылы қабылдау
4. Табиғи ортада қабылдау

Мысалы:

- көшеде
- көлікте
- экскурсияларда
- қоғамдық орындарда

Бұл кезеңнің тиімділігі педагог пен ата-ананың бірлескен жұмысына байланысты.

Есту дамуы динамикасының ерекшеліктері

Есту қабілетін дамыту процесі әрқашан тұрақты болмайды. Нәтижелер кейде төмендеуі немесе өзгеруі мүмкін.

Бұл келесі факторларға байланысты болуы мүмкін:

- баланың денсаулық жағдайы;
- шаршау;
- эмоционалдық жағдай;
- оқу жүктемесі.

Сондықтан педагог:

- әдістемені икемді қолдануы;
- тапсырмаларды түрлендіруі;
- оқушы жетістіктерін тұрақты бақылауы тиіс.

Сонымен қатар сөйлеу материалы алдын ала мұқият таңдалуы қажет:

- мағыналық құндылығы;
- қолжетімділігі;
- тәрбиелік мәні ескерілуі тиіс.

Есту қабілетін ескеру

Нашар еситін оқушылардың есту жағдайы әртүрлі болғандықтан, олардың қабылдау мүмкіндіктері де әртүрлі болады.

Сондықтан мұғалім:

- әр оқушының аудиограммасымен таныс болуы;
- дыбыс күшейту деңгейін реттеуі;

- сөйлеу дыбысының қарқындылығын бақылауы қажет.

Зерттеулер бойынша бастапқы кезеңде дыбыс қарқындылығы баланың есту шегінен шамамен 30 дБ жоғары болуы ұсынылады.

Есту тәжірибесі қалыптасқан сайын дыбыс қарқындылығы біртіндеп азайтылады.

Дыбыстық жүктемені мөлшерлеу

Есту жаттығулары кезінде дыбыстық жүктеме дұрыс мөлшерленуі тиіс.

Бастапқы кезеңде:

- 2–3 дыбыс ұсынылады (мысалы, барабан, сырнай, қоңырау).

Кейін:

- дыбыстар саны көбейтіледі.

Сөйлеу материалында да:

- 2–3 сөзден тұратын сөйлемдер
→ 6–7 сөзден тұратын сөйлемдер
→ шағын мәтіндерге көшу жүзеге асырылады.

Есту шаршауы

Егер дыбыстық жүктеме дұрыс мөлшерленбесе, оқушыларда шаршау пайда болуы мүмкін.

Шаршаудың белгілері:

- жиі есінеу;
- назардың төмендеуі;
- сабақтан бас тарту;
- алаңдаушылық;
- дыбыс деңгейін азайтуға тырысу.

Шаршауды адаптациямен шатастыруға болмайды. Адаптация кезінде есту сезімталдығы тез қалпына келеді, ал шаршау бірнеше сағат немесе күн сақтауы мүмкін.

4. Есту арқылы қабылдауды дамыту жұмысының мазмұны мен әдістемесі

Есту арқылы қабылдауды дамыту сабақтарының әдістемесі жалпы дидактикалық және арнайы сурдопедагогикалық қағидаларға негізделеді.

Негізгі қағидалар:

- ғылымилық;
- саналылық және белсенділік;
- қолжетімділік;
- көрнекілік;
- жүйелілік;
- беріктік;
- жеке және сараланған тәсіл;
- теория мен практиканың байланысы.

Арнайы қағидалар:

- оқытудың түзету бағыттылығы;
- сөйлеуді дамыту мен ғылым негіздерін меңгерудің бірлігі;
- практикалық әрекетке сүйену;
- сөйлеу қарым-қатынасын интенсивтендіру;
- есту арқылы қабылдауды белсенді дамыту.

Есту арқылы қабылдауды дамыту кезеңдері

I кезең: Сөздегі буын санын ажырату.

II кезең: Сөздің ырғақтық құрылымын ажырату.

III кезең: Сөздің дыбыстық құрамын анықтау.

IV кезең: Сөз бен сөйлемді ажырату.

V кезең: Сөйлемдегі сөз санын анықтау.

VI кезең: Мәтіндегі сөйлем санын анықтау.

VII кезең: Мәтінді, сұрақтарды және тапсырмаларды ажырату.

Алғашында ірі сөйлеу бірліктері меңгеріледі, кейін ұсақ элементтерге көшу жүзеге асады.

Дамытушы жаттығулар қағидасы

Есту жаттығулары келесі психикалық процестерді дамытуға бағытталады:

- ойлау
- сөйлеу
- есте сақтау
- зейін
- талдау және салыстыру

Шығармашылық қабілеттерді дамыту

Оқушыларға келесі тапсырмалар ұсынылады:

- сөйлемді өзгерту;
- мәтінді жалғастыру;
- өз әңгімесін құрастыру;
- грамматикалық формаларды өзгерту.

Пәнаралық байланыс қағидасы

Есту арқылы қабылдауды дамыту басқа пәндермен байланыста жүргізіледі:

- математика
- оқу
- тіл дамыту.

Сөйлеуді дамыту қағидасы

Естуді дамыту жұмысы негізінен сөйлеу материалында жүргізіледі, өйткені сөйлеу – есту анализаторы үшін табиғи тітіркендіргіш.

Айтылыммен байланыс

Есту мен айтылым бір-бірімен тығыз байланысты. Оқушылар міндетті түрде естіген материалды қайталайды.

Бұл:

- сөйлеу-қозғалыс анализаторын белсендіреді;
- дұрыс айтылым дағдыларын қалыптастырады.

Сөйлеуді түзету

Қателер келесі тәсілдер арқылы түзетіледі:

- мұғалім үлгісі;
- артикуляцияны көрсету;
- дактиль;
- графикалық тірек.

Есту арқылы өзін-өзі бақылау

Есту бақылауы үш кезеңнен өтеді:

1. Саналы бақылау
2. Автоматтандырылған бақылау
3. Тұрақты өзін-өзі бақылау

Бұл процесс нәтижесінде оқушылар:

- өз сөйлеуін бағалай алады;
- дұрыс айтылымды сақтай алады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Есту қабілеті бұзылған балаларда есту арқылы қабылдауды дамыту арнайы және инклюзивті білім беру жүйесіндегі түзету-педагогикалық жұмыстың негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Есту жұмысын ұйымдастырудың нормативтік-құқықтық, теориялық және әдістемелік негіздеріне жүргізілген талдау келесі қорытындыларды жасауға мүмкіндік береді.

Біріншіден, есту қабілеті бұзылған білім алушыларды оқытуды тиімді ұйымдастыру Қазақстан Республикасының қолданыстағы нормативтік-құқықтық базасына сәйкес жүзеге асырылуы тиіс. Оларға Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары, сондай-ақ білім беру саласындағы уәкілетті органның арнайы білім беру ұйымдарының қызметін және ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды бағалау ерекшеліктерін реттейтін бұйрықтары жатады. Аталған талаптарды сақтау арнайы білім беру жағдайларын құруды және инклюзивті білім беру қағидаттарын жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

Екіншіден, есту арқылы қабылдауды дамыту білім алушылардың әртүрлі коммуникативтік жағдайларда ауызша сөйлеуді қабылдау, ажырату және түсіну қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған жүйелі әрі кезеңдік процесс ретінде қарастырылады. Бұл процестің тиімділігі педагогикалық, психологиялық және техникалық құралдарды кешенді түрде қолдану арқылы қамтамасыз етіледі. Оларға есту аппараттарын пайдалану, дыбыс күшейткіш құрылғыларды қолдану, визуалды қолдау және қазіргі заманғы сурдопедагогикалық технологияларды енгізу жатады.

Үшіншіден, есту жұмысын ұйымдастыру білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып жүргізілуі тиіс. Оларға есту қабілетінің бұзылу дәрежесі мен сипаты, сөйлеу тілінің даму деңгейі, жас ерекшеліктері, аудиологиялық тексеру нәтижелері және есту аппараттарын қолдану жағдайлары жатады. Оқыту мазмұнын дараландыру және сараланған тәсілді қолдану тапсырмалардың күрделілік деңгейін оңтайландыруға және баланың есту мүмкіндіктерін біртіндеп кеңейтуге жағдай жасайды.

Төртіншіден, есту жұмысын тиімді ұйымдастырудың маңызды шарттарының бірі – жеке және топтық сабақтарды үйлестіру. Жеке сабақтар әр білім алушының есту арқылы қабылдау ерекшеліктерін ескеруге және мақсатты түзету жұмысын жүргізуге мүмкіндік береді. Ал топтық сабақтар коммуникативтік дағдыларды дамытуға, диалогтық сөйлеуді қалыптастыруға және сөйлеу қарым-қатынасы жағдайында есту бақылауын дамытуға ықпал етеді.

Бесіншіден, есту арқылы қабылдауды дамыту сөйлеудің дыбыстық жағын қалыптастырумен, есту-сөйлеу жадысын, сөздік қорын және білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытумен тығыз байланыста жүзеге асырылуы тиіс. Мұндай интеграция тұрақты есту-сөйлеу байланыстарын қалыптастыруды қамтамасыз етеді және естудің сөйлеу дамуы процесіне толыққанды қатысуына мүмкіндік береді.

Алтыншыдан, есту жұмысындағы маңызды бағыттардың бірі – сөйлеуді қабылдау жағдайларын біртіндеп табиғи коммуникативтік ортаға жақындату. Бұл сөйлеу материалының ауқымын кеңейтуді, әртүрлі акустикалық жағдайларды қолдануды, техникалық дыбыс көздерін пайдалануды, сондай-ақ сөйлеуді нақты әлеуметтік ортада қабылдауды ұйымдастыруды қамтиды.

Жетіншіден, есту арқылы қабылдауды дамыту жұмысының нәтижелілігі білім беру ұйымындағы мамандардың – сурдопедагогтардың, логопедтердің, педагог-психологтардың, пән мұғалімдерінің және әлеуметтік педагогтардың өзара әрекеттесуіне, сондай-ақ білім алушылардың ата-аналарының (занды өкілдерінің) белсенді қатысуына байланысты. Мамандар мен отбасының бірлескен жұмысы түзету-дамыту процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді және баланың тұрақты коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша, ұсынылған әдістемелік ұсынымдарды жүйелі түрде жүзеге асыру есту қабілеті бұзылған білім алушыларда есту арқылы қабылдауды дамыту, ауызша сөйлеуді қалыптастыру және коммуникативтік құзыреттілікті жетілдіру бойынша түзету-педагогикалық жұмыстың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде балалардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге, олардың академиялық жетістіктерін арттыруға, табысты әлеуметтік бейімделуіне және қазіргі қоғамға толыққанды интеграциялануына жағдай жасайды.

Дыбыстардың айтылу жағдайы.

Сыныбы: _____ жылы: _____ мұғалім: _____.

Фамилия	А	О	У	Э	И	Ы	П	Т	В	Ф	Б	Д	К	Г	Х	М	Н	Л	Р	С	З	Ш	Ж	Щ	Ч	Ц	Е	Ё	Ю	Я

Дыбыстарды естіп қабылады жағдайы:

Сыныбы: _____ жылы: _____ сурдопедагог: _____

№	Аты-жөні	Есту қабілетінің төмендеу дәрежесі	Дауыс	Жұмыс		қашықтығы
				г/у		
1						аппарат
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						

Мектеп	КММ «Арнайы мектеп-интернат №...»
Пән :	Есту арқылы қабылдауды дамыту және дыбыстауды қалыптастыру
Педагогтың аты-жөні:	
Күні:	
Сынып:	
Бөлім:	
Тақырыбы:	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаттары:	4.2.2.3 – жағдаят ішінде және одан тыс жағдайда мағынасы таныс күнделікті сөйлеу тіліндегі сөздерді, сөз тіркестерін және сөйлемдерді қабылдау, ажырату, тану және айқындау.
Сабақ мақсаттары / түзету мақсаттары:	Сөздер мен сөйлемдер негізінде есту арқылы қабылдауды дамыту, ..., ... дыбыстарын автоматтандыру, сұрақтар мен суреттер бойынша сөз тіркестері мен сөйлемдер құрастыруға үйрету, дұрыс дыбыстауды, екпінді және орфоэпиялық нормаларды сақтауды бақылау, сұрақтарға толық жауап беруге үйрету, «кім? не? не істейді?» сұрақтарына жауап беруге үйрету, «.....» тақырыбы бойынша өткен материалды бекіту, «.....» мәтінінің мазмұнымен жұмыс жасау.

Сабақ барысы

Сабақ кезеңі / Уақыты	Педагогтың әрекеті	Оқушының әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы 1 мин	Ұйымдастыру кезеңі. Түзу, әдемі отыр. Сәлемдес. Қалай естіп тұрсың? Не істейсің?	– Сәлеметсіз бе. – Мен жақсы естіп тұрмын. – Мен сабақпен айналысамын.	Кестелер.
1 мин	Күнделікті сөйлесу сипатындағы сұрақтарға жауап беру. Сұрақтарға жауап бересің. Қазір қай ай? Бүгін аптаның қай күні? Қазір қай жыл мезгілі?	Ай. Апта күні. Жыл мезгілі.	Кестелер.
8 мин	Х дыбысын автоматтандыру. Буындар, сөздер, сөз тіркестері және сөйлемдер негізінде. – Х дыбысын дұрыс айтамын. Буындарды оқы. Суреттерді ата. Сөз тіркестерін құрастыр. Сөйлемдер құрастыр. Автоматизация звука Ш	ХА ХО ХУ Халва, арық, суық. Бала арық. Халва тәтті. Сыртта суық. Буфетте халва жатыр. Қыста суық болады. Халат ілгіште ілулі тұр. – Мен Х дыбысын дұрыс айтамын. Буындарды оқы. Суреттерді атау Сөз тіркестерін құрастыру. Сөйлемдер құрастыру. ША ШО ШУ ШИ Шарф, бас киім, тон, шорты Шура шарф пен тон киді.	Кестелер, суреттер. Дыбыстарды айтуға арналған альбомдар мен кітаптар.
5 мин	Тақырыппен жұмыс Тақырыбы: «Мамандықтар» Сұрақтар: Қандай мамандықтарды білесің? Ғарышкер не істейді? Ата-анаң кім болып жұмыс істейді?	Сөздік: 1. тараз, дәрігер, мұғалім, ұшқыш, аула сыпырушы, аспаз, құрылысшы, өрт сөндіруші, фотограф, журналист, етікші, суретші, жазушы, тігінші, дизайнер, тәрбиеші, машинист, жүргізуші, модельер.	Кестелер, суреттер.

	Олар қандай жұмыс аткарады? Сен кім болғың келеді? Жұмысқа қажет заттарды ата: аспазға, мұғалімге, шаштаразға, тігіншіге, суретшіге, құрылысшыға.	2. Ғарышкер ғарышты зерттейді. 3. Менің анам ... болып жұмыс істейді. Менің әкем ... болып жұмыс істейді. Менің ата-анам жұмыс істемейді. 4. Анам жұмыста Әкем жұмыста 5. Мен ... болғым келеді. 6. Аспазға қажет: ..., ..., ... Мұғалімге қажет: ..., ..., ... Шаштаразға қажет: ..., ..., ... Тігіншіге қажет: ..., ..., ... Суретшіге қажет: ..., ..., ... Құрылысшыға қажет: ..., ..., ... Дәрігерге қажет: ..., ..., ... Сатушыға қажет: ..., ..., ... Кестелер, суреттер.	
4 мин	Мәтінмен жұмыс Мәтін: «Өрт сөндіруші ит» Бірде үй өртенді. Өрт сөндірушілер келді. Оларға бір әйел жүгіріп шықты. Ол жылап, үйде кішкентай қыз қалып қойғанын айтты. Өрт сөндірушілер үйге Боб атты итті жіберді. Бес минуттан кейін Боб үйден жүгіріп шықты. Ол тістерімен қызды көйлегінен ұстап алып шықты. Анасы қатты қуанды, қызына жүгіріп барды. Өрт сөндірушілер итті сипап, еркелетті. Боб қайтадан үйге жүгіріп кірді. Көп ұзамай ол тістерімен қуыршақты алып шықты. Барлығы күлді. – Әңгімені тыңдайсың. – Сұрақтарға жауап бересің.	– Мен тыңдаймын. Сөздік: Өрт сөндірушілер, үй өртенді, үйге жіберді, ит жүгіріп шықты, қызды алып шықты, тістерімен қуыршақ. – Мен сұрақтарға жауап беремін.	
1 мин	Сабақты қорытындылау. Рефлексия «Смайликтер» – Не істедің? Саған сабақ ұнады ма?	– Мен сабақпен айналыстым, дыбыстарды дұрыс айттым, жана сөздер үйрендім, тыңдадым. 	Суреттер, кестелер.

Сөйлеу картасы

/бастапқы тексеру/

_____ сынып оқушысы, 20__ жыл

1. Тегі, аты _____

2. Жасы _____

3. Мектепке қабылданған кездегі ПМПК негізгі диагнозы _____

4. Бала туралы жалпы әсері, қарым-қатынасқа қалай түседі _____

Тексеру:

5. Қарқыны: қалыпты, жылдам, баяу _____

6. Дауысы: қатты, әлсіз, ашық, бәсең, қатаң, фальцет, мұрыннан шығатын

7. Артикуляциялық аппараттың құрылысы мен қозғалғыштығы

8. Қосымша қимылдар: жеңіл, жоқ, айқын

9. Сұрақтарға жауап беруі _____

10. Білім қоры мен түсініктері

а. тура санау _____, кері

санау _____,

есептеу амалдары _____

б. есептеу амалдары _____

в. негізгі түстер _____

11. Сөздік қоры _____

12. Сөйлем құрау

13. Байланысты сөйлеу (сурет бойынша, суреттер тізбегі бойынша әңгіме құрау, мазмұндау) _____

14. Сөйлеудің грамматикалық құрылысы _____

15. Қаратылған сөйлеуді түсіну

16. Оқу _____

17. Жазу _____

Орфоэпия нормалары	Сөз екпіні	Логикалық екпін

Дыбыс айту.

А	О	У	Э	И	Ы	П	Т	В	Ф	Б	Д	К	Г	Х	М	Н	Л	Р	С	З	Ш	Ж	Щ	Ч	Ц	Е	Ё	Ю	Я

Сөйлеудің анықтылығын төмендететін негізгі факторлар

Естіп қабылдаудың жағдайы

Жұмыс қашықтығы	
Аппарат, /КИ/	Күлак

Қорытынды _____

Сурдопедагог _____

Күні _____

Мониторинг нәтижесі:

Ашық таңдауда ұсынылған сөздердің жалпы саны

Қабылданған (естіп танылған) сөздердің саны

Есту арқылы қабылдау пайызы

Оқу жылы _____

Оқушыларға жүргізілетін мониторингтік тексеру _____

Сурдопедагог _____

№ вопроса												
20												
19												
18												
17												
16												
15												
14												
13												
12												
11												
10												
9												
8												
7												
6												
5												
4												
3												
2												
1												
Оқушы тегі												

Мониторинг нәтижесі:

Ашық таңдауда ұсынылған сөздердің жалпы саны	
Қабылданған (естіп танылған) сөздердің саны	
Есту арқылы қабылдау пайызы	

20.....–20..... оқу жылының қорытындысы бойынша _____
 сыныптағы ЕҚД (естіп қабылдау)
 бойынша бақылау кесінді көрсеткіштерінің жиынтық кестесі

Сынып сурдопедагогы _____

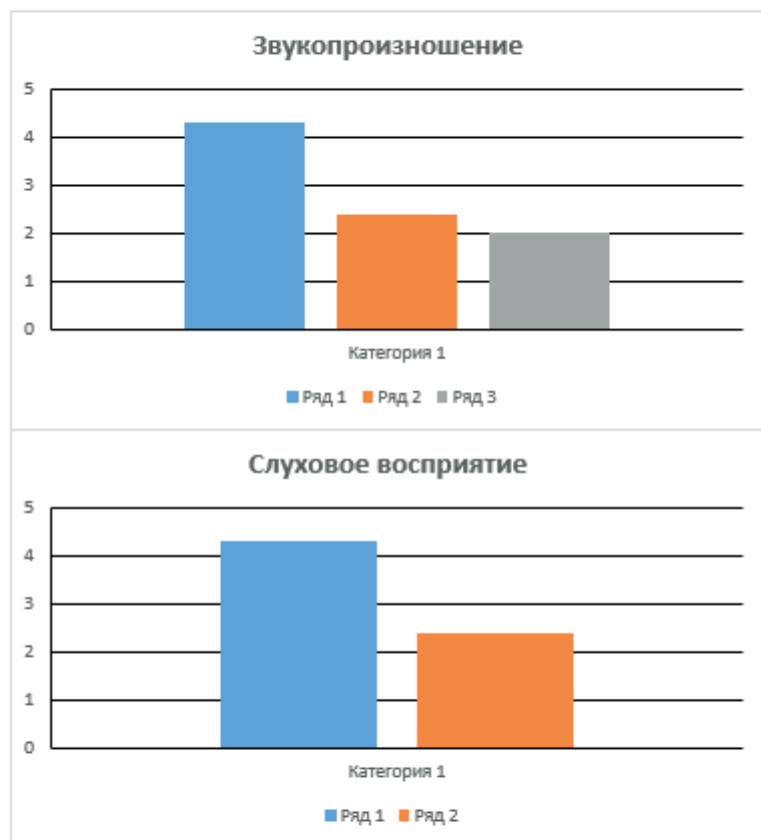
Оқу-шы-ның аты жөні	Жыл бойы өткен тақырыптар бойынша сөйлемдер саны	Қабылдау тәсілдері бойынша сөйлемдер саны			Естіп қабылдаудың пайыздық көрсеткіші (қабылдау тәсілі бойынша)			ЕҚД бойынша кесінді нәтижесі (%)
		Есту арқылы	Есту-көру арқылы	Кесте бойынша	Есту арқылы	Есту-көру арқылы	Кесте бойынша	
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
	Сынып бойынша ЕҚД (%)							

ҚОРЫТЫНДЫ МОНИТОРИНГ

Жылы: _____

Сыныбы: _____

Сурлопедагог: _____

_____ % – анық артикуляцияланатын дыбыстар

_____ % – қабылданған сөздер

_____ % – автоматтандыру кезеңіндегі дыбыстар

_____ % – қабылданбаған сөздер

_____ % – жоқ (қалыптаспаған) дыбыстар

Жыл сайынғы тексеру

Оқушының аты-жөні: _____

Қарқыны	сынып	сынып	сынып	сынып	сынып	сынып
қалыпты						
жылдам						
баяу						
Дауыс						
<i>қатты</i>						
<i>әлсіз</i>						
<i>ашық</i>						
<i>бәсең</i>						
<i>қатаң</i>						
<i>фальцет</i>						
<i>акусавый</i>						
Сұрақтарға жауап беру						
Білім қоры мен түсініктері						
<i>Тура санау</i>						
<i>Кері санау</i>						
<i>Есептеу амалдары</i>						
<i>Геометриялық пішіндер</i>						
<i>Негізгі түстер</i>						
Сөздік						
Сөйлем құрау						
Байланысты сөйлеу						

Грамматикалық құрылымы						
Қаратылған сөйлеуді түсіну						
Оқу						

Дыбыс айту

К	А	С	У	Э	И	Ы	П	Т	В	Ф	Б	Д	К	Г	Х	М	Н	Л	Р	С	З	Ш	Ж	Ц	Ч	П	Е	Ё	Ю	Я
л																														
а																														
с																														
с																														

Естіп қабылдау жағдайы

Жұмыс жағдайы		
сынып	аппарат, /КИ/	құлағы

орфоэпиялық мөлшер	сөз екпінi	логикалық екпін

Сөйлеудің анықтылығын (түсініктілігін) төмендететін негізгі факторлар

сынып	сынып	сынып	сынып	сынып	сынып

Қорытынды

сынып	сөйлеу дамуының деңгейі оқу бағдарламасының талаптарына сәйкес келеді	сөйлеу дамуының деңгейі оқу бағдарламасының талаптарына сәйкес келмейді

күн	Сурдопедагог аты-жөні / қолы

1. Дыбыстардың айтылуын және есту арқылы қабылдаудың дамуын тексеру жылына 2 рет: қыркүйек және мамыр айларында жүргізіледі. Мұғалім жыл басына және жыл соңына арнап екі кесте толтырады.
2. Мамыр айындағы РСВ (есту арқылы қабылдаудың дамыту) тексеруінің негізінде Нейманның үш тізімінің біреуі бойынша 20 тапсырмадан тұратын жиынтық кесте түрінде есту мониторингі жасалады.
3. Мамыр айында дыбыс айтуын тексергеннен кейін келесі көрсеткіштер ескерілетін мониторинг жасалады:
 - А) анық артикуляцияланатын дыбыстар
 - Б) жұмыс үстіндегі дыбыстар
 - В) жоқ (қалыптаспаған) дыбыстар
4. Қыркүйек айында сыныптағы әр оқушыға жыл сайынғы сөйлеу картасы толтырылады, онда баланың барлық жетістіктері ескеріледі. Бұл карта 6-сыныпқа дейін жүргізіледі.
5. Мектепке алғаш рет 0 немесе 1-сыныпқа келген балалар үшін бастапқы сөйлеу картасы толтырылады.
6. Мамыр айында бала жыл бойы өткен тақырыптар бойынша сұрақтар мен тапсырмалардан тұратын бақылау жұмысы өткізіледі.
7. Әр апта сайын әр балаға РСВ бойынша жұмыс мазмұны мен дыбыстық компонент (жұмыстағы 2 дыбыс, олардың позициясы және жаттықтыруға арналған тілдік материал көрсетіледі) қамтылған сабақ жоспары жасалады.
8. Жыл сайын әр сыныпқа арналған тақырыптар мен мәтіндерді қамтитын күнтізбелік-тақырыптық жоспар құрылады.

Чулембаева А.Б., Исабек А.А., Бутабаева И.А
Есту бұзылыстары бар балалардың естіп қабылдауын дамытуға
арналған сабақтарды ұйымдастыру бойынша

Әдістемелік ұсынымдар

Редактор *А. Чулембаева.*
Технический редактор *Д. Токтарбекова.*
Компьютерная верстка *А. Кабанбаев.*

Формат 60x84\16. Бумага офсетная. Усл. печ. л. 2,75.

ННПЦ КП 050008, г. Алматы, ул. Байзакова 273 А,
тел\факс 394-45-17, 394-45-07.

